

Veda, spoločnosť a hodnoty Science, Society and Values

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava
Faculty of Arts, Comenius University, Bratislava

Zborník abstraktov Book of Abstracts

21. 02. 2019

sekcia v slovenskom jazyku / section in Slovak language

prof. RNDr. **Ladislav Kvasz**, DSc., Dr. (Akademie věd ČR a Univerzita Karlova, Praha)
Problém objektivitý vedeckého poznania od empirizmu k inštrumentálnemu realizmu

Podľa empirizmu poznanie musí byť ukotvené v skúsenosti, označovanej anglickým termínom *evidence*, v ktorom možno rozpoznať základné črty *matematickej skúsenosti* – zrejmosť a evidentnosť. V príspevku vychádzame z presvedčenia, že vedecké poznanie nemá mieru evidentnosti, typickú pre poznanie v matematike. Za základ vedeckého poznania navrhujeme prijať nie *evidence*, teda fakt zrejmý určitému *subjektu*, ale *meranie*, teda fakt konštituovaný v *inštrumentálnej praxi*. Vlastnosti inštrumentálne ukotveného faktu, ktorými sa zásadne odlišuje od mentálnej udalosti *evidence* sú: **1. meranie** je udalosť vo fyzickom svete; **2. meranie** prináša škálu, jednotku a nulový bod; **3. meranie** je interpretované, t. j. výsledok merania je jazykovo reprezentovaný; **4. meranie** je pluralitné, teda tú istú veličinu možno merať principiálne rôznymi nástrojmi; **5. meranie** je neohraničené, teda veličinu možno merať prakticky na celej škále a **6. meranie** je úplné, teda umožňuje získať zoznam veličín, opisujúcich stav fyzikálneho systému. *Evidence* ako mentálna udalosť žiadnu z týchto vlastností nemá.

Mgr. **Róbert Maco**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Pre a proti inštrumentalizmu vo filozofii fyziky

V prvej časti príspevku vyložím dôvody príťažlivosti inštrumentalistického postoja vo filozofii fyziky, a to osobitne vzhľadom k súčasným fundamentálnym fyzikálnym teóriám. V ďalšej časti rozoberiem niektoré tradičné argumenty proti inštrumentalizmu a poukážem na neuspokojivosť inštrumentalizmu chápaného ako všeobecná filozofická téza. V poslednej časti budem obhajovať prenesenie ťažiska sporu o inštrumentalizmus dovnútra fyzikálnej teórie a praxe, vďaka čomu by sa inštrumentalistický postoj mohol stať obsažnejším a zaujímavejším.

Prof. Mgr. **Michal Chabada**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Philippa Footová o prirodzenej normativite

Článok sa zaoberá teóriou prirodzenej normativity, ktorú navrhuje Philippa Footová vo svojom diele *Natural Goodness*. Ak sa v súčasných etických diskusiách preberajú problémy ako dichotómia faktov a hodnôt, rola rozumu a emócií v morálnom konaní, problém logického vymedzenia pojmu dobra, otázka základu morálnych noriem, problém morálneho hodnotenia, otázka dobrého života/blaženosti predovšetkým v nonkognitivistických prístupoch, Philippa Footová kritizuje subjektivistické a nonkognitivistické etické teórie (emotivizmus, preskriptivizmus a expresivizmus) a predkladá alternatívnu etickú teóriu, ktorá má naturalistické, kognitivistické a objektivistické znaky. Kľúčovým bodom príspevku je objasniť Footovej chápanie morálneho dobra ako prirodzenej kvality, resp. morálneho zla ako typu prirodzeného defektu, s čím sa viažu odpovede na vyššie uvedené problémy súčasných etických diskusií.

Prof. PhDr. **Miroslav Marcelli**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Klamlivý pôvab normativizmu

Príspevok sa zaoberá prejavmi, aké normativistické prístupy nadobúdajú v koncepciách racionality. V prvej časti načrtáva základné charakteristiky normativistického chápania usudzovania, poznania a racionality. Tieto charakteristiky diferencuje rozlíšením empirického a preskriptívneho normativizmu a kontrastuje ich voči deskriptivistickým prístupom. V nadväznosti na to upozorňuje na problematiku stránok normativistického prístupu k racionalite, zvlášť na problém pluralizmu noriem. Pri uvádzaní konkrétnych podôb, aké normativizmus nadobúda v teóriách racionality, sa príspevok zameriava na Stanovichov meliorizmus a vzápätí pripomína námietky, s akými sa k nemu obracia J. Evans. V záverečnej časti sa príspevok zaoberá možnosťami ne-normativistického prístupu k racionalite.

Doc. PhDr. **Ivan Buraj**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Vôľa k pravde a/ko pravda

Azda dodnes je ideálom (zvlášť prírodných) vied je nestranné, objektívne, neosobné (resp. nadosobné) od subjektívnych a spoločenských faktorov maximálne nezávislé poznanie. A v súlade s ním má takto nejakú vyzeráť aj skutočná pravda. Proti takémuto poňatiu vedeckého poznania a pravdy od začiatku vystupujú hlavne antropocentricky orientovaní myslitelia, zoskupení najmä okolo humanitných a sociálnych vied. Foucaultova koncepcia pravdy, ktorú tu v prvom rade rozoberám, sa kriticky vyhradzuje proti obojmu prístupom. Jej ústredný pojem „vôľa k pravde“ nie je ani „čisto“ subjektívna, ani iba objektívna kategória. Vôľa k pravde je predovšetkým výrazom od moci závislého vedenia. Moje vystúpenie (príspevok) bude pozostávať z troch relatívne samostatných, avšak na seba nadväzujúcich častí. V prvej časti vysvetlím pojem a s ním aj koncepciu vôľu k pravde. Potom sa vrátim k niektorým základným tézám foucaultovského riešenia vzťahu pravdy a moci. A nakoniec sa

pristavím pri modernej vede o sexualite („scientia sexualis“) ako jednom konkrétnom príklade vzťahu vôle k pravde a pravdy.

PhDr. **Kristína Korená**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Humanitné vedy a demokracia

Na rozdiel od všeobecne uznávaných a preferovaných prírodných, technických a ekonomických vied musia dnes humanitné vedy ustavične obhajovať svoje právo na existenciu a presvedčať o svojej dôležitosti a konkrétnom prínose. V tomto príspevku sa autorka usiluje zdôvodniť, prečo sú humanitné vedy a humanitné vzdelávanie a výchova zvlášť potrebné pre dobré fungovanie demokracie. Súčasne poukazuje na najdôležitejšie výzvy, pred ktorými dnes stoja vzhľadom na súčasné ohrozenia demokracie. Vychádza pri tom hlavne z prác M. C. Nussbaumovej, C. Castoriadis, F. Zakariu, H. Arendtovej, K. P. Liessmanna, A. Honnetha.

Mgr. **Martin Nuhlíček**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Náčrt pluralistického riešenia problému hodnoty poznania

Príspevok načrtáva pluralistické riešenie epistemologického problému hodnoty poznania. Najskôr artikuluje kľúčové predpoklady diskusie o hodnote poznania, podľa ktorých je poznanie hodnotné 1. dištinktívne, 2. univerzálne a 3. nevyhnutne. Následne mapuje najvýznamnejšie smery riešenia tohto problému, ktoré však narážajú na neschopnosť súčasne splniť všetky tri uvedené predpoklady. Ako alternatívu nakoniec predstavuje pluralistický názor na otázku hodnoty poznania, ktorý je inšpirovaný koncepciou poznania ako „švajčiarskeho nožíka“ od M. Weínera. Paradoxne, tento prístup naraz popiera všetky tri predpoklady o hodnote poznania. Ako sa však ukazuje, je plne v súlade s bežnými intuíciami o tom, prečo je poznanie hodnotné.

Doc. PhDr. **Mariana Szapuová**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Étos vedy a jej súčasná prax: súzvuky a disonancie

V príspevku predstavím Mertonovu koncepciu étosu vedy ako jej inštitucionalizovanú hodnotovo-normatívnu štruktúru, pričom si budem všímať predovšetkým spôsoby, akými sú jednotlivé normy (známe pod akronymom CUDOS) navzájom previazané. Pozornosť zameriam tiež na etické aspekty mertonovských noriem a pokúsím sa preukázať, že tieto normy sú relevantné tak pre internú, ako aj pre externú etiku vedy. Zároveň normy CUDOS, osobitne normu nezainteresovanosti a organizovaného skepticizmu, budem konfrontovať s niektorými črtami súčasnej praxe vedy, ktoré k týmto normám konvergujú, alebo naopak, vykazujú znaky divergencie a disonancie.

Mgr. **Boris Slovinský** (Univerzita Komenského, Bratislava)
Autonómia vedy?

Cieľom príspevku je charakterizovať prístup dvoch autorov (R. K. Merton a M. Polanyi) k problému autonómie vedy. Akým spôsobom pristupovali k vede a jej autonómii? Ide o deskripciu či stanovenie ideálu? V prvej časti popíšem pohľad na autonómiu vedy u M. Polanyiho a R. K. Mertona. V druhej časti vymedzím základné znaky týchto prístupov a pokúsím sa ukázať, že ide v oboch prípadoch o vymedzenie autonómie, ktoré je zviazané s etickými aspektmi vedy.

Kľúčové slová: autonómia vedy, R. K. Merton, M. Polanyi, morálny rozmer vedy

Doc. Mgr. **Erika Lalíková**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Limity a prekážky vzťahu medzi vedeckým poznávaním a vzdelávaním (Na okraj Liessmanovej teórie nevzdelanosti)

Na podklade textov K. P. Liessmanna (predovšetkým monografií: „Teória nevzdelanosti“ a „Vzdelanie ako provokácia“) v komparácii s názormi M. C. Nussbaum („Nie pre zisk. Prečo demokracia potrebuje humanitné vedy“), sa pokúsím o rekapituláciu dvoch z viacerých možných postojov súčasných autorov k téme vzdelávania. Pripomeniem klasickú teóriu polovzdelanosti (T. W. Adorna) a posun, ktorý sme za 60 rokov od vydania jeho textu „Teória polovzdelanosti“ zaznamenali. Akú úlohu zohráva vzdelanie v súčasnosti, v tzv. spoločnosti vedenia (ktorú Liessmann považuje za rétorickú figúru slúžiacu konkrétnym ekonomickým a politickým záujmom), kde je vzdelanie skôr provokáciou a nevzdelanosť „osudom“ nás všetkých? Je možné akceptovať jeho tézu o vzdelaní, ako najmocnejšej náhrade náboženstva v sekularizovanej spoločnosti? Akým spôsobom prepája vzťah medzi vzdelávaním (predovšetkým v humanitných odboroch, ako na to poukazuje M. C. Nussbaum) a vedou, vedeckým poznávaním? Aké následky má (a bude mať) redukcia humanitných vied a kritického myslenia, ktoré stoja v centre pozornosti Nussbaumovej koncepcie obhajoby humanitného vzdelávania ako nutnej podmienky v demokratických spoločnostiach?

PhDr. **Lenka Bohunická**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
K vybraným aspektom interpretácie osobnej autonómie a zodpovednosti v biomedicíne

Princíp autonómie je v medicínskej bioetike interpretovaný predovšetkým ako informovaný súhlas. V tejto súvislosti je legitímnou a mimoriadne aktuálnou otázkou morálnej zodpovednosti, ktorá sa vzťahuje ku všetkým aktérom vstupujúcim do procesov liečenia a zdravotnej starostlivosti. Príspevok reflektuje rozličné podoby zodpovednosti sprevádzajúce autonómne rozhodovanie zainteresovaných aktérov.

Prof. PhDr. **Zlatica Plašienková**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Doc. **Tatiana Viktorovna Kovaleva**, CSc. (Štátna univerzita St. Peterburg)
Podoby chápania princípu humanizmu v kontexte bioetiky a filozofie biológie

Príspevok sa pokúsi reflektovať rozdielne významové pole humanizmu v bioetike a v rámci filozofie biológie (biofilozofie) na základe rozlíšenia úlohy a možnosti rozvoja týchto disciplín vo vzťahu k medicíne a biológii. Táto rozdielna interpretácia humanizmu sa stala tiež platformou konfliktu medzi biologickou a kultúrnou evolúciou a v súvislosti s novými objavmi vo vede vyžaduje napríklad prehodnotenie prístupov k chápaniu človeka a jeho prirodzenosti. Okrem toho otvára nové pole vzťahov medzi vedeckou komunitou a spoločnosťou ako celkom (napríklad otázka úplného zákazu nejakého výskumu alebo jeho „oslabenia“ až k jeho akceptovaniu a využívaniu). Kým bioetika dostatočne ostro reaguje na problémy s tým späté a vyžaduje napríklad zákazy pri vykonávaní pokusov na človeku alebo ľudskom biologickom materiáli (skúma skôr riziko pred výhodami), filozofia biológie (ktorá je oveľa užšie spojená s biológiou a darvinizmom) sa opiera o východiská, v ktorých tak či onak dominuje princíp výhodnosti a užitočnosti v spojitosti s princípom prežitia. Toto všetko súvisí aj s ich rozdielnou interpretáciou samotného princípu humanizmu.

22. 02. 2019

sekcia v anglickom jazyku / section in English language

Prof. Dr. Dr. h. c. **Ludger Honnefelder** (Universität Bonn)
The Cultural and Ethical Challenge of Modern Science

To an unexpected extent, science and technology have become an ethico-legal challenge. The reasons are complex, but while it is difficult it is urgently necessary to try to find an effective response to this challenge. This paper tries to address two basic questions that arise in this connection: What are the most important reasons for this development? And where can the starting-points for an effective response be found?

Keywords: Bioethics, Scientific Ethics, Medical Ethics, Technological Ethics, Research Ethics

Ao. Univ.-Prof. Mag. DDr. **Winfried Löffler** (Universität Innsbruck)
The Value of Interdisciplinarity

‘Interdisciplinarity’ plays an interesting role among the societal valuation criteria for scientific activities: on the one hand, it is a standard component of science rhetoric (e.g., applications for research funding regularly have to claim some interdisciplinary aspects), and the lament of fragmentation and lacking interdisciplinarity is still widespread. On the other hand, many scholars (off the record) express skepticism about the value of interdisciplinarity, the factually victorious projects passing election processes de facto often display a rather narrow disciplinary design, and deeper-going investigations into the essence

of 'interdisciplinarity' (let alone, 'trans-' and 'cross-disciplinarity') are still surprisingly scarce. My proposal how to explicate 'interdisciplinary' (which draws from Aristotle's distinction between the material and formal object of a discipline) might shed a light on why certain forms of interdisciplinary cooperation are more or less promising; the last part of my presentation focuses on three questionable forms of purported interdisciplinarity.

Keywords: Interdisciplinarity, Philosophy of Science, Evaluation, Science Funding, Naturalism

Prof. PhDr. **Emil Višnovský**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)
Science as Cultural Practice

In this paper I develop the pragmatist concept of science as a sociocultural practice, which has basically (ontologically) two forms: 1. Practices, in which humans are in causal transactions with nature (mostly natural and technical sciences), which means that the results of these sciences have causal impacts on reality, and 2. practices, in which humans are in mutual meaningful transactions between themselves (mostly social and human sciences). This conception of science is based not only on the pragmatist concept of practice but also on the pragmatist concept of culture. Culture itself is a set of practices. On the one hand, every science is and can only be a part of culture as a human invention. Science is embedded in culture, their relationship is immanent/internal, not transcendent/external. On the other hand, culture is a part of every science-as-practice, and in this respect we speak of "scientific culture" as a way of doing science. There is no culture possible without values and norms. Consequently, there is no scientific practice possible without values and norms.

Mgr. **Filip Tvrđý**, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc)
Scientism and Scientific Imperialism

The indisputable success of experimental science caused a division in philosophy at the turn of the 21st century. A substantial part of philosophers was inspired by ground-breaking writings of W. V. O. Quine and they followed philosophical naturalism, either in a weaker methodological form or in a stronger ontological one. Both consider hypothetical-deductive method the most effective or the only way to acquire justified true beliefs. Other philosophers are worried about the hegemony of empirical sciences and warn against excessive ambitions of scientific methodology. Scientism or scientific imperialism is a point of view, according to which there are no boundaries of scientific knowledge. According to its supporters, science can describe and explain what is to be described and explained. In my presentation I will introduce some common ways how to define and criticize scientism and scientific imperialism (Nancy Cartwright, John Dupré, Ivan Havel, Massimo Pigliucci). I will evaluate how legitimate it is to regard science as an instrument of political oppression or a false religion of intellectuals. The aim of my paper is to demonstrate that criticism of scientism and scientific imperialism is based on the incorrect understanding of what

scientific methodology is, how scientific knowledge emerges from natural cognition and in which ways science differs from its alternatives.

Mgr. **Adam Greif**, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Facts and Values: The Case of Drug Policy

Some people think that law should prohibit and criminalize drugs like cannabis, heroin, cocaine, and LSD. They believe so because they consider use of these drugs to be immoral, harmful, or addictive. The opponents think that at least some of these drugs, most often cannabis, should not be prohibited and much less criminalized. They do not see use of cannabis or other illicit drugs as immoral and do not think that self-harm caused by drugs use nor drug dependency constitute good reasons for their prohibition and criminalization. It therefore seems that the debate on drug policy expresses deep societal conflict of values, similar to those regarding euthanasia, abortion, or gay marriage. However, I think that in the case of drug policy, the conflict of values is only apparent, because genuine conflict of values remains unresolved even after all relevant facts are agreed upon and known by opposing sides. This, I think, is not the case in the drug policy debate. Some value claims on drugs and drug use are based on certain empirical presumptions. I think it is safe to say that thanks to the empirical sciences producing evidence on drugs and drug use, these presumptions are now demonstrably false. The moral of the story is that if an ethicist or a social and political philosopher is attempting to comment on an ongoing societal conflict of values, he or she should first make sure that the disagreement is genuinely about values. Therefore, studying relevant empirical evidence has to be a part of the philosopher's method.